

ת פ א ר ת ר א ד ז י ן

יוצא לאור על ידי מרכז מוסדות חסידי ראדזין
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ב"ה גיליון פרשת בהר תשפ"ד

יֵשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ... וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית שִׁבַּת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה
לְאָרֶץ, שִׁבַּת לַה', שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע [כה, ג-ד]

ביסוד איסור התורה לעבד את האדמה בשנת השמיטה – מאיר מרן הקדוש
"בית יעקב":

מטבע הבריאה שטבע הבורא בעולם, שאדם יחרוש את האדמה ויזרע אותה,
וכתוצאה ממלאכתו הארץ תצמיח את יבולה. באם אדם לא יזרע ולא יעבד את
שדותיו, הארץ לא תצמיח פירות ולא יהיה כל יבול.

ולכאורה הלוא בכוח השם יתברך לברוא את האדמה באופן כזה, שהתבואה
תצמח מעצמה מבלי עבודות אדם – מה טעם אפוא טבע הבורא יתברך באדמה
כך, שהיא תיזקק דווקא ל'עבודות אדם'??

התשובה הינה:

חפץ השם יתברך לזכות את האדם ב"עבודה", למען יגיע בכוחות עצמו לידיעת
הבורא והכרת אדנותו בבריאה. אי לזאת, ברא השם יתברך כוח בארץ שתוציא
פירותיה רק באמצעות עבודות אדם, על מנת שיוכל האדם לדמות בנפשו כי
צמיחת הפירות נזקפת רק לזכות יגיע כפיו בבחינת "פָּחִי וְעֵצֶם יָדָי עָשָׂה לִי אֶת-
הַחֵיל הַזֶּה"¹ ועל האדם לעבוד על עצמו שיכיר במציאות האמיתית, שהכול
בא מכוח בורא עולם, כסיום דבר הכתוב: "וְזָכַרְתָּ אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי הוּא הַנּוֹתֵן
לְךָ פֶּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל!" בזה האופן, מתלמד האדם להשיב את מעשה הבריאה
למקור כוחה האמיתי, היינו להשם יתברך היוצר כל, והדבר ייזקף לזכותו.

¹ דברים ח, יז.

אכן, מציאות זו לכאורה טומנת מכשול בפני האדם: שהרי "כוח ההרגל" כידוע עושה את שלו, ואדם שהינו נוכח תדיר בכך שכתוצאה מזריעתו צומחים הפירות, עשוי הינו לחשוב באמת כי הצמיחה והיבול נזקפים לזכות מעשי ידיו, שאלמלא הן לא הייתה הארץ מצמיחה פירות והאדמה לא הייתה נותנת יבולה! נמצא אפוא, שהאדם שוכח מן בורא עולם חלילה, ושכר העניין יוצא בהפסדו.

הלכך תצווה לנו התורה:

"שש שנים תזרע שדה, ושש שנים תזמר פרמך", כמנהגו של עולם וכטבע הבריאה. אולם "בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ.. שדה לא תזרע ופרמך לא תזמר!" כל זאת, למען תלמד לזכור כי לא 'עבודתכם' גרידא קובעת את התוצאה, אלא הכול מגיע מכוח השפעה עליונה של "יצויותי את-ברכותי לכם"²! שכן "ברפת ה' היא תעשיר"³ ומכוח מאמר השם יתברך בלבד מצמיחה האדמה את יבולה והארץ מוציאה פירותיה.

לאור האמור נמצא, כי דאגת "מה-נאכל בשנה השביעית" אינה במקומה כלל. שהלוא בכוח ריבון העולמים כאמור לעשות שהארץ תצמיח אף ללא "מגע יד אדם" – ואכן מכוח תבנית זו עצמה פועלת האדמה במהלך "שנה השביעית": היא מצמיחה את פירותיה מכוח "יצויותי את-ברכותי" בלבד, מבלי כל "צורך" בפעולת אדם כלל ועיקר!

אמת בסיסית זאת – משמשת לאיש ישראל בתור לקח טוב ו"מוסר השכל", שכוחו יפה לאורך כל שש שנות הזריעה והעבודה בשדה.

(בית יעקב)

*

וְהִיְתָה שֵׁבֶת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֵכֶלָה (כה, ו)

מה הכתוב בא לומר לנו בזאת?

מסביר רבנו הקדוש "מי השלוח":

מטבעו של עולם כי "שפע" המצוי בידי אדם הינו נגזר באופן ישיר ממאמצי אדם והשקעתו בעבודה: ככל שאדם משקיע יותר "עבודה", כך עשוי מפעלו להניב רווחים יתירים ותוספת הצלחה. ולהיפך בהיפך: כאשר אדם הינו "יושב

² ויקרא כה, כא.

³ משלי ו, כב.

בטל" או מצמצם בפעולותיו, צפוי בבירור כי הרווחים ירדו בהתאם, אם בכלל הם יבואו.

ואכן כך הינו הדבר מפאת תפיסה הרגילה של "עולם הזה", ותחת סדר כזה מתנהלות להן אומות העולם וגויי הארצות, כשהמידה שקובעת באחוזי הצלחה הינה "התפשטות המעשים" – שהיא בלבד מביאה בכנפיה 'השפעה' יתירה, ואלו "השבתה וצמצום" הינם מתכון בדוק למחסור ודלות בתוצאות.

אכן אצל עם ישראל, הדברים מתנהלים במתכונת שונה לגמרי. עם ישראל למשל, שובת מן המלאכה ביום השביעי ביום שבת קודש, ומכל מקום ראו זה פלא: לא בלבד שאינם יוצאים "נפסדים" כתוצאה משביתה זו, אלא אדרבה יוצאים המה מורווחים מכך "בכפל כפליים"! שכן "יום השבת" הינו כידוע "מקור הברכה" כמאמר "הזוהר הקדוש"⁴ "מְנִיחַ מְתַבְּרָכָן פֶּלַע שְׁתַּא יוֹמִין עֲלָאין!" (=מכוח "יום השבת" מתברכים כל ששת ימי המעשה) – נמצא אפוא כי בישראל דווקא "סוד הצמצום" של שביתה מהווה 'גורם ישיר' להשראת הברכה במעשי ידיו של איש ישראל. כל זאת בניגוד בולט לטבע "עולם הזה" כאמור, שרואה ב"צמצום" מצד האדם מתכון ברור להצטמקות השפע והתמעטותו.

תופעה בלתי הגיונית זו, חוזרת על עצמה ב"שבת הארץ":

שהרי 'שביתה הארץ' מתפרסת כידוע על פני שנה שלימה, ועשויה מטבע הדברים להסב נזקים חקלאיים קשים לקרקע. ועם כל זאת עומדת להם לישראל הבטחת התורה: "וְיִצְוִיתִי אֶת-בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית, וְעָשִׂתָ אֶת-הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים"⁵! היינו: לא זו בלבד שלא 'תפסידו' משביתה זו, אלא אדרבה עוד תצאו מורווחים בשיעור פי שלוש מן הרגיל!

כיצד עלינו להבין פשר תופעה מופלאה זו בעם ישראל??

התשובה היא:

בניגוד ל"אומות העולם" שנמצאות תחת שליטה מוחלטת של "הטבע" – 'ישראל קדושים' לעומתם שורשם נמצא למעלה מתפיסת "עולם הזה". מקור חיותם של ישראל מצוי במקום גבוה ונשגב שמעל ה"טבע", אי לכך "השפעתם" נמשכת דווקא מן "כוח הצמצום" שבפעולותיהם והסתמכותם המוחלטת על רצונו יתברך. לזאת אין "צמצום" של התורה מזיק להם כלל כי אם אדרבה,

⁴ זוהר הקדוש, פרשת יתרו, דף פח ע"א.

⁵ ויקרא כה, כא.

"צמצום" האמור מביא בכנפיו שפע ברכה והצלחה "ממקור הברכה" מבית גנזיו של היוצר כל!

זהו שאומרת לנו התורה ב'מצוות שביעית':

"וְהִיְתָה שְׁבִיַּת הָאָרֶץ" היינו: שביתת הארץ זו מכל מלאכה, שהיא עשויה למראית העין לגרום למחסור – שביתה זו תהא גורמת לכם דווקא רוב טובה, ותביא בכנפיה שפע ברכה "לְכֶם לְאֲכָלָהּ!"

(מי השלוח)

רבנו "בית יעקב" זי"ע כך אומר:

מן 'מצוות שמיטה' זו נמצאנו למדים יסוד נודע בדברי חז"ל, ולפיו "טבע" הבריאה הינו משועבד לתורה הקדושה. בהתאם לכך הינם אלה הדברים שבספר "הזוהר הקדוש": "אִסְתַּפַּל בָּהּ בְּאוֹרֵי תָא, וּבְרָא עֲלֵמָא!" (=נסתכל הקב"ה בתורה, וברא לפיה את העולם), לאמור: התורה הקדושה הינה מעין "תכנית" עולם הבריאה, ועליה מושתת העולם.

במצוות 'שביעית' שלפנינו, בולטת מאוד מגמה זו. שהרי למרות ששביתת הארץ מעבודות קרקע מיועדת מטבעה להמיט "חורבן" על אדמת הקרקע המושבתת – בקיומה של מצוות שמיטה נוכחים הננו כי אין הדבר כן, אלא אדרבה: שביתה זו שהיא באה על פי חוקי התורה, מביאה בכנפיה רוב שפע ויבול לגידולי הקרקע, שמניבים פיריון כפול ומכופל מן הרגיל!

ללמדך, כי לא "התורה" משועבדת ל"טבע" חלילה – אלא היפך הדברים: ה"טבע" הינו זה שמשועבד "לתורה"!

(בית יעקב)

*

בהמשך הפרשה, אחרי מצוות שביעית – פוגשים אנו במצוות אלה:

(א) קריאת דרור לעבדים בשנת היובל;

(ב) איסור נטילת ריבית על הלואאת ממון.

⁶ זוהר הקדוש פרשת תרומה, דף קסא ע"א.

מה קשר נמצא בין מצוות הסמוכות הללו: יציאת עבד ביובל, ואיסור ריבית – לבין מצוות שביעית המוקדמת להן בכתוב?

מנהיר רבנו הקדוש "מי השלוח":

'מכנה משותף' ברור קיים בין שלוש המצוות האלה.

שכן הבריאה כולה נחלקת כידוע לשלושה תחומי עולם שגדרם הוא: (א) "עולם"; (ב) "שנה"; (ג) "נפש". "עולם" – היינו תחום "מקום" שבעולם; "שנה" הינו גורם ה"זמן"; ו"נפש" הינו גורם "האדם" שבבריאה (=על פי: "ספר יצירה")

והנה, לעיתים דומה לו לאדם כי בכוחו לשלוט בממדי הבריאה לתחומיהם, ולנצלם היטב למען צרכיו האישיים. באה אפוא התורה ומלמדת אותנו, באמצעות המצוות הללו שבפרשה, כי אין הדבר נכון לפני אדם, שכן השם יתברך הוא שליטם בלעדי ורק הוא "כול יכול" בבריאה, ואין בכוח יציר אנוש להתיימר בשליטה שלו על תחום בריאה כלשהו מבין תחומיה של הבריאה.

זאת מלמדת אותנו התורה – באמצעות שלוש מצוות אלה הנמנות בפרשה:

על ידי "מצוות שביעית" מלמדת התורה לבל נתיימר לשלוט בממד "עולם", היינו בתחום "מקום" שביקום. זאת מלמדת אותנו התורה באמצעות מצוות 'שבתות השנים' המטילה איסור על עבודות קרקע בשנה השביעית, למען דעת כי "לה' הארץ ומלואה" ואין האדמה נחלתנו המוחלטת.

"מצוות יובל" באה להורות לנו כי אל לו לאיש להתיימר בשליטה מוחלטת על "נפש" האדם בדמות 'עבד עברי', שכן אף בהיותו מצוי בבעלותנו, בשנת השש או לכל המאוחר ב"יובל" פוקעת בעלותנו עליו, וחובתנו אז לשלחו ולקרוא לו דרור. ואף בזמן השתעבדותנו בו – נאסר לנו לרדות בו בפרך או לעבוד בו "עבודת עבד" אלא "פְּשָׁכִיר כְּתוֹשֵׁב יְהִיָּה עִמָּךְ", שכן "עֲבָדֵי הֵם, אֲשֶׁר-הוּצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"¹⁸ ועלינו לנהוג בו בהתאם.

ואילו באמצעות "איסור ריבית" משרישה בנו התורה, שלא נראה בגורם ה"זמן" תחום בריאה העומד כולו לרשותנו, משל אדם הינו "בעלים" חוקיים על "זמן" שבידו. זהו בעצם גדרו של 'איסור ריבית' שקבעה לנו התורה וכלשון חכמינו ז"ל: "פְּלִלָּא דְרִיבִיתָא – פֶּל אַגְר נָטַר לִיה, אָסוּר!"¹⁹ (=כללו של איסור

⁷ פרק שני, משנה ו.

⁸ להלן בפרשה, פסוקים לט-מג.

⁹ בבא מציעא סג, א.

‘ריבית’ כל שכר ורווח שמגיעים לאדם בתמורה ל”המתנת מעותיו” אצל עמיתו, הינו באיסור “ריבית”). ללמדך ש”גורם הזמן” אינו עומד לרשות האדם כביכול, אלא עתותינו מסורות בידי העליון יתברך בלבד, העומד מעל לזמן.

כל זאת מלמדת לנו התורה במצוות אלו, למען נשכיל להבין שכלל ממדי הבריאה שכלולים כאמור בתחומי “עולם-שנה-נפש” מצויים תחת שליטה מוחלטת של בורא עולם אשר “אין עוד מלבדו”, ובהתאם לכך עלינו לנהוג.

(מי השלוח)

*

**וְכִי-יִמּוֹךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ... אַל תִּקַּח מֵאֵתוֹ נֶשֶׁךְ
וְתִרְבִּית.. וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ (כה, לה-לו)**

סמיכות עניינים זו שבין ‘החזקת העני’ ל’איסור ריבית’ – מפרשה רבנו “בית יעקב” כדלהלן:

נדבך יסודי ב”עבודת השם” של יהודי, מהווה עצם הידיעה וההכרה כי האדם תלוי בבורא עולם על כל צעד ושעל שבחיינו. תמצית חיי יהודי הינה הכרה שאין יציר האדם כמין ישות נפרדת בתבל העשויה “להסתדר” בכוחות עצמה כביכול, רק תמיד הינו תלוי ועומד במי שאמר והיה העולם בבחינת “כי לך לבד עינינו תלויות”! אף כאשר ממון רב ברשות האדם, הרי מקרא מלא מצווח ואומר “לי הפסֶף וְלִי הַזֶּהָב, נָאֵם ה' צָבָ-אוֹת”¹⁰ וה’ הינו “מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר”¹¹. יהודי שכך הוא חי את חייו, הינו יקר ערך לפניו יתברך.

זהו שעומד ביסוד מצוות התורה שאדם ילווה לחברו הנזקק כמאמר “וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ”, מכיוון שזאת ההכרה צריכה ללוות כל יהודי שהינו בעל ממון, שהממון שבידו אינו קניינו האישי גרידא כתוצאה מכוחו ועוצם ידו, אלא מתנת שמים הוא, אי לכן בשעת הצורך והדחק יש לחלוק ממון שלו עם עמיתו הנזקק לכך.

מזה הטעם עצמו, נאסרת נטילת “ריבית” מצד המלווה. נטילת “ריבית” יסודה בהכרת האדם בערך הממון שברשותו שהינו קניינו המוחלט לדעתו, אי לכך בתמורה ל”זמן” ששואה כספו ברשות הלווה, מתחייב הלה בתשלום ריבית. אכן מנקודה מבט של התורה, טעות לחשוב כך: שכן כספו של אדם אינו נחשב “שלו”

¹⁰ חגי ב, ח.

¹¹ שמואל-א ב, ז.

אלא מעין 'פיקדון' הינו בידו מידי הבורא יתברך, אי לכך אין "מגיע" לבעליו תשלום 'ריבית' עבור הזמן שכספו עמד ברשות הלווה, מעבר לפירעון גוף החוב.

זאת ועוד:

עצם שאיפת אדם להגדיל את הונו באמצעות נטילת ריבית, טומנת היא בחובה תשוקה עזה מפאת האדם להתנתק מ'סיכון ממוני' כביכול, לכן נוטה אדם להלוות ממונו ב"ריבית בטוחה" כשבזאת הוא מדמה בנפשו "לישון בשקט" ולצפות לרווחים נטולי סיכון שיזרמו לכיסו, בלי להיזקק "לטובות" של איש.

אולם בגין נטילת ריבית זו לא יחוש אדם בחסדיו התמידיים של הבורא יתברך, שכן הרווחים שבידו מובטחים אצלו בכיסו כביכול.. אי לכן אסורה נטילת "ריבית" על האדם, על מנת שיצטרך תדיר לתלות את עיניו למרום ובכך יחוש בקשר תמידי עם בוראו, כבן הסמוך על שולחן אביו שבשמים.

(בית יעקב)

על יסוד האמור, מסביר מרן "בית יעקב" הפסוק הנסמך לאיסור ריבית: "אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָתֵת לָכֶם אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן, לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים"¹². ולכאורה, מה קשר בין נטילת ריבית לבין עניין יציאת מצרים ונתינת ארץ כנען – שהתורה מסמיכתם זה לזה??

אכן בנקודה האמורה מתקשר היטב איסור "ריבית" – עם יציאת מצרים והכניסה לארץ כנען.

שכן מה בעצם היווה המקור ל'כפירתה' של מצרים, שעמדה כידוע בסימן הסגידה האלילית ליאור?? זאת מוגדר היטב בלשון הכתוב: "כִּי כָלָה מִשְׁקָהּ.. כְּגֶן-ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם"¹³ – היינו ארץ שבו שפך נהר הנילוס עולה על גדותיו ומשקה בעצמו את השדות, הלכך אין צורך לצפות בה למטר השמים. על סמך זאת "פיתחו" המצרים את הסגידה ליאור ה"נילוס", מאחר שהרגישו תלויים בו לפרנסתם, ובכך נכרתה מהם אמונת הא-ל. הגדיל לעשות פרעה בהפכו עצמו לאליל, בכך שהיה מתהדר ברהב ומצהיר ברוב שחץ "לִי יֵאָרֵי, וְאֲנִי עֲשִׂיתֵנִי"¹⁴!

¹² להלן כה, לח.

¹³ בראשית יג, י.

¹⁴ יחזקאל כט, ג.

לעומת 'ארץ מצרים' זו – נצבת במעלתה המיוחדת 'ארץ ישראל', ששבחה ועניינה מתומצת בדברי הכתוב לאמור:

**"כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא
אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם, אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ פָּגַן
הַיֶּרֶק. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם
תִּשְׁתֶּה מַיִם. אֶרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה, תִּמְיֵד עֵינַי ה'
אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה"¹⁵!**

לאמור:

ארץ ישראל זו, בשונה ממצרים, הינה תלויה לגמרי במטר השמים, על שום כך עיני יושביה תלויות תדיר למרום בציפייה דרוכה לגשמים שירוּ ארצה ויצמיחו את יבולה. בכך טמונה מעלתה המיוחדת של ארץ ישראל בהיותה "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה", היינו ארץ שבה חש היהודי באופן תמידי כיצד הינו תלוי ועומד בחסדי שמים – ועל זאת תפארתה של הארץ הקדושה.

זה הטעם עובר כחוט השני בין איסור "ריבית" – לנושאי יציאת מצרים וכניסת ארץ ישראל, שבהן משתמש הכתוב כאמור בטעם איסור 'ריבית'.

שכן בדומה לארץ מצרים שיצאתם הימנה, שתושביה חיים "בנתק מלא" מן בורא עולם, תחת תחושת ביטחון עצמי מופרז בטובות עולם הזה – כן נטילת "ריבית" טומנת בחובה סיכון יצירת 'נתק' בין היהודי לאביו שבשמים, תוך הסתמכות מוחלטת על רווחים 'בטוחים' הצומחים בכיסו של המלווה כביכול. אי לכך אוסרת עליכם התורה נטילת ריבית זו.

לעומת זאת עלינו ללמוד מן "אֶרֶץ פְּנֵעַן" (= "כנען" מלשון "הכנעה"), הארץ המובטחת שתלויה בחסדי האלוקים, אשר החיים בתוכה תלויים ועומדים תדיר בידי בורא עולם. ואכן כך על היהודי לחיות את כלל חייו עלי אדמות – מתוך קשר חי ותמידי עם אבינו שבשמים.

(בית יעקב)

ש ב ת ש ל ו ם ו מ ב ו ר ך !

כל הזכויות שמורות

¹⁵ דברים יא, י-ב.